
بسم الله الرحمن الرحيم

جـنـاس:

یک‌سانی و هم‌سانی دو یا چـنـد واژه

در حرف‌ها و واج‌های سـازنده،

با اخـتـلاف در معـنی را

جـنـاس گویند.

انـواع جـنـاس:

۱ـ جـنـاس هم‌سان (تام)

۲ـ جـنـاس ناهم‌سان (ناقص)

انواع جناس ناهم‌سان (ناقص)

الف) جناس ناهم‌سان حرکتی

ب) جناس ناهم‌سان اختلافی

پ) جناس ناهم‌سان افزایـشـی

جـنــاس هم‌سان (تام)

پایه (واژه)های سازندهٔ جناس، در نگارش و تلفّظ *هم‌سان* و در *معنی متفاوت* هستند. (جناس هم‌سان موسیقایی‌ترین نوع جناس است.)

جناس تام (همسان)

به تصاویر توجه کنید:

گور = قبر

گور = گورخر

تصویر اوّل و دوم هر دو، تصویر گور است. دو واژهٔ گـور در تلفّظ، یکسان هستند ولی در معنی، بـا هـم تفـاوت دارند. گور اوّل، به معنای گورخر است که همان جـانور معروف می‌باشد امّا گور دوم، به معنای قبـر اسـت؛ بـه مثال زیر توجّه کنید.

بهـرام که گور می‌گرفتی همه عمر
دیدی که چگونه گور بهرام گرفت

نالم ز دل چو نای من اندر حصار نای
پستی گرفت همّت من زین بلندجای

دو کلمهٔ نای در تلفّظ و نگارش، یکسان هستند امّا از نظر معنی، با هم تفاوت دارند. نای اوّل، نام وسیلهٔ موسیقی معروف (نی) و نای دوم، نام زندانی است که مسعود سعد سلمان در آن گرفتار بود.

جـنـاس ناهم‌سان (ناقص)

پایه (واژه)های سازندهٔ جناس، در نگارش یا تلفّظ یا هر دو، اندکی *تفاوت دارند* و در معنی نیز *متفاوت* هستند.

الف) جناس ناهم‌سان (ناقص) حرکتی:

دو واژه در نگارش مانند هم هستند امّا علاوه بر اختلاف در معنی،

در مصوّت‌های کوتاه (ـَ ـُ ـِ) با هم اختلاف دارند؛ مانند دو واژهٔ

«گـُل» و «گِـل» در بیت زیر:

گرَم باز آمدی محبوبِ سیم انـــدامِ ســنگــین دل

گـُل از خارم برآوردی و خار از پای و پای از گـِل

ب) جناس ناهم‌سان (ناقص) اختلافی:

دو واژهٔ جناس، فقط در یک حـرف با هم اختلاف دارند. این حرف اختلافی می‌تواند در آغاز، میانه یا پایان پایه‌های جناس باشد. مانند واژه‌های «کیش» و «ریش» در بیت زیر:

هر تیر که در کیــش است ،گر بر دل ریــش آید

مــا نیــز یکی باشــیم از جــمــلــهٔ قربــان‌ها

نمونه‌های دیگر:

پاســخ تلــخ تــو و خنــدهٔ شیــرین بــا هم

نوش در نیش نهان گشته و نیش اندر نوش

* * * * * * * * * * * * * *

ســررشــتهٔ جــان به جــام بگــذار

کــاین رشـــــته از او نــظام دارد

پ) جناس ناهم‌سان (ناقص) افزایشی:

یکی از دو واژهٔ جناس، نسبت به دیگری، فقط یک حرف، بیشتر دارد. این حرف

افزایشی می‌تواند در آغاز، میانه یا پایان یکی از پایه‌های جناس آمده باشد.

مــوج ها خوابــیــده انــد ،آرام و رام

طــبــل طــوفــان از نوا افتاده است

نمونه‌های دیگر:

جـــان بی‌جمـــال جانان مـــیل جهان ندارد

هر کـــس که این ندارد حقّـــا که آن ندارد

* * * * * * * * * * * * *

ده روزه مِهر گردون، افسانه است و افسون

نـــیکی بـــه جای یاران ، فرصت شـــمار یارا

نگاه‌تان پایدار و پر فروغ

محمدرضا احمدی